

**ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ԷԹՆՈՍԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱԲՈՒԻ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱԹՈԼՈԳԻԱՆ**

Լուսինե Ղարախանյան

h. q. թ. դոցենտ

Բանալի բառեր - *հոգեբանական պաշտպանություն, ռեպրեսիա, արտամղում, ինֆորմացիայի արգելափակում, իդեալականացում, պաթոլոգիա, մոտիվացված մոռացում, ամենեզիա:*

Առհասարակ հոգեբանական պաշտպանությունները միջնորդավորում և ձևավորում են անձի իմացական գործընթացները, իր և շրջապատող աշխարհի մասին տարբեր ինֆորմացիաների ընկալման առանձնահատկությունները: Ըստ որում՝ այստեղ ինֆորմացիայի արգելափակումն առանցքային դեր է ստանում՝ բացառելով այն գիտակցության ոլորտից: Եթե սովորական հոգեբանական պաշտպանությունների դեպքում այս բացառումը տեղի է ունենում անգիտակցաբար, ապա թուրքական էթնոսի պարագայում այն ունի գիտակցական շեշտված երանգներ:

Հոգեբանական բարձրակարգ պաշտպանություններից ամենահիմնականը համարվում է արտամղումը /ռեպրեսիա/, որի էությունը մոտիվացված մոռացումը կամ անտեսումն է: Մոտիվացված մոռացման երևույթն է ընկած թուրքական կառավարության հայկական թաբուի հիմքում: Ֆրոյդը գրում էր, որ <<ռեպրեսիայի իմաստը այն է, որ ինչ որ բան հեռացվում է գիտակցությունից և լինում է նրանից հեռավորության վրա>>: Ըստ որում, եթե ներքին դրվածքը կամ արտաքին պայմանները բավականին վշտացնող են կամ ընդունակ են մարդուն հասցնել մոլորության, ապա հնարավոր է գիտակցությունից դրանց միտումնավոր դուրս բերումը դեպի անգիտակցական: Ռեպրեսիան գիտակցությունից հեռացնում է տագնապ առաջացնող իրադարձությունները, միտքը կամ ընկալումը՝ այդպիսով խոչընդոտելով դրանց հնարավոր լուծմանը: Պետք է նշել, որ արտամղված նյութի բովանդակությունը մնում է անգիտակցականի խորքերում՝ խնդիրներ պատճառելով այն կրողին: Ռեպրեսիան որպես պաշտպանական մեխանիզմ՝ Հայոց եղեռնի մոտիվացված մոռացումը կամ անտեսումն է: Ցավոք, արտամղված նյութը կամ բովանդակությունը շարունակում է մնալ որպես անգիտակցականի բաղկացուցիչ մաս և խնդիրներ առաջացնել: Աներկբա է, որ դիմադրության շատ ու շատ կողմեր գիտակցվում են թուրքական էթնոսի կողմից, սակայն դրանց մի մասը մնում է չգիտակցված: Ըստ էության, դիմադրության անմիջական պատճառը շարունակում է մնալ այնպիսի հիվանդագին երևույթներից անգիտակցական խուսափումը, ինչպիսին համազգային ամոթն է, տագնապն ու մեղքի գզացման գիտակցումը: Ի դեպ, արտամղումը չի կատարվում մեկընդմիջտ,

այն պահանջում է էներգիայի մշտական վատնում՝ նյութն արտամղված պահպանելու համար, իսկ արտամղվածն անընդհատ փորձում է ելք գտնել: Նման դեպքերում մարդն անընդունակ է հիշել կոնկրետ ցնցող, ցավ պատճառող իրադարձությունները, սակայն գտնվում է դրանց մասին հիշողության համար բռնկումների ճնշման տակ: Դա մի ֆենոմեն է, որը Ֆրոյդը պատկերավոր անվանեց «արտամղվածի վերադարձ»: Թուրքական տարբեր քաղաքական գործիչների մոտ այդ վերադարձը հաճախակի է նկատվում: Օրինակ, Թուրքիայի նախկին նախագահներից՝ Թուրգույթ Օզալի՝ Հայաստանի հասցեին հնչած սպառնալիքներից մեկը: Երբ 1993 թվականի ապրիլին Քարվաճառի շրջանում ԼՂՀ պաշտպանության բանակի իրականացրած գործողություններից հետո պատերազմը փոխադրվեց հակառակորդի տարածք, Թուրգույթ Օզալը խախտեց միջազգային իրավունքի՝ ուժ և ուժի կիրառման սպառնալիք բացառելու մասին հիմնարար նորմերը: Եթե թուրքական հայտարարություններն ի սկզբանե պահանջում էին ետ քաշել առաջ շարժվող Արցախի բանակը, ապա հետագայում Օզալը սպառնալիքներ էր հնչեցնում, որը ժամանակին տարածվել էր արտասահմանյան առաջատար լրատվամիջոցներում. «Հայերը չեն սովորել Անատոլիայի փորձառության իրենց դասը և այն պատիժը, որ ստացել են»:¹ Ավելին, այս հայտարարությանը գումարվել են «Հայաստանին ատամներ ցույց տալու» և «Կիպրոսայան տարբերակը» չբացառելու սպառնալիքները¹: Իսկ 2009 թվականի մայիսի 23-ին Դյուզեում Թուրքիայի վարչապետ Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանը հայտարարում է. «Տարիներ շարունակ մեր երկրից վտարվել են նրանք, ովքեր էթնիկապես այլ ինքնություն են ունեցել»: Հայ-թուրքական հարաբերությունների զարգացման համատեքստում Կարսի գրավման 77-րդ տարեդարձի տոնակատարություններին թուրք պաշտոնյա Սուլեյման Դեմիրելի հայտարարությունը, որում Հայաստանի հետ Թուրքիայի հարաբերությունների բարելավումը համարվում էր «սարերի հետևում»² ևս բովանդակում է այն սպառնալիքը և կարծրատիպային համոզմունքը, որով հնարվոր չէ կանխատեսել լուսավոր ապագա՝ ինչպես եղեռնի ճանաչման, այնպես էլ հայ-թուրքական հարաբերությունների բարելավման առումով:

Արտամղման պաշտպանական մեխանիզմը հաճախ զուգակցվում է ռացիոնալիզացիայի հայտնի պաշտպանիչ ռազմավարության հետ և թուրքական էթնոսին դրդում տարբեր ձևերով արդարացնել կամ մեղմացնել նախնիների արածը: Ռացիոնալիզացիաները ակնհայտ դրսևորում ունեն հատկապես Ահմեդ Դավութօղլուի տարբեր ելույթներում: Նշենք միայն մեկ օրինակ. Ֆրանսիայում Հայոց ցեղասպանությունը ժխտող օրինագծի ընդունումը նա դիտում էր որպես այլընտրանքային կարծիքների ժխտում, ինչը միջնադարին

¹ Անանյան Ա., Հայ-թուրքական երկխոսության նոր փորձ /Թուրք-հայկական հանձնաժողովի գործունեության մասին/, Երևան, 2003, էջ 6:

² Նույն տեղում՝ էջ 12-13 /հղումը՝ Turkish Daily News, 10,13,1997. /

բնորոշ մտածելակերպ է և վտանգավոր՝ Եվրոպայի զարգացման համար: Քաղաքագետի պաշտպանական հակազդումները, թվում է, անշեղորեն գնում են դեպի <<բարոյական պարտավորությունների ոլորտ>>: Բայց սա թվացյալ էֆեկտ է ապահովում և կրկին տագնապայնությունը թուլացնելու ներքին ուժեղ միտում ունի: Սա նույն Թալեաթ փաշայի ռասիզմի դրսևորումն է տասնյակ տարիներ անց, որից հիմա սնվում է թուրքական էթնոսի կանխամտածված ամենեզիան: Բայց, ինչպես տեսնում ենք, չնայած արտամղված նյութի բովանդակությանը, հիշողությունն իրեն հաճախակի է զգացնել տալիս թուրքական կառավարության հայտնի պաշտոնյաների ելույթներում:

Այստեղ զուգահեռ գործում է նաև իդեալականացման պաշտպանական մեխանիզմը: Դեռևս 1981 թվականի մարտին էր, երբ Ստամբուլում հանդիսավորությամբ, պետական ու զինվորական պատիվներով նշվեց ոճրագործ Թալեաթի սպանության 60-ամյակը: Հոծ բազմության, պետական ու զինվորական մարդկանց մասնակցությամբ թուրքական պետական հիմնի մեղեդիների ներքո կատարվեցին թուրքական ավանդական արարողություններ¹: Ի դեպ, այսօրվա Թուրքիայում ևս Թալեաթն ու Աթաթուրքը համարվում են մոդալ անձինք, էթնոկլիր անհատներ, որոնց անվան հետ կապվում է թուրքական պետության կայունությունն ու հաջողությունը:

Իդեալականացման պաշտպանական մեխանիզմն առաջին հերթին կապված է բարձրացված ինքնագնահատականի կամ այլ անձի գնահատման հետ: Օրինակ՝ Թալեաթի գերագնահատումը, որին վերագրվում է դրական հատկանիշների այն շրջանակը, որոնք կարող են բնորոշ չլինել անհատին, բայց պաշտամունքի առարկա են անձի համար: Իդեալականացումը կապված է անձնական իդեալի ձևավորման գործընթացի հետ: Ըստ որում՝ իդեալականացման պաշտպանական մեխանիզմը թուրքական էթնոսի հայկական թաբուի կոնտեքստում կարելի է դիտել որպես ներէթնիկական կոնֆլիկտի լուծման միջոց: Հորնին նշում է, որ իդեալականացման պաշտպանական մեխանիզմը կատարում է անձի կայունության համար մի շարք կարևոր գործառույթներ. փոխարինում է մարդու իր ուժերի իրական վստահությանը /սեփական հնարավորություններին հավատքը դառնում է իդեալականացված կերպարի անհրաժեշտ բաղադրիչ/, ստեղծում է պայմաններ գերակայության /կատարելության/ զգացման և այն բանի համար, որ նա ավելի լավն է, արժանի մյուսներից, ժխտում է ներհոգեկան կոնֆլիկտների առկայությունը /հերքում է այն ամենը, ինչը չի մտնում իր ստեղծած վարքի մոդելի մեջ/:

¹ Կիրակոսյան Ջ., Երիտթուրքերը պատմության դատաստանի առաջ:- Երևան, 1982, էջ 3:

Իդեալականացման պաշտպանական մեխանիզմը ևս պաթոլոգիկ էլեմենտներ է պարունակում, քանի որ խոչընդոտում է ճիշտ գնահատականների ու տեսակետների ձևավորմանը:

«Փառապանծ անցյալի և անհրապույր ներկայի միջև ընկած ահռելի անդունդն անցյալի վերադարձի ձգտումը դարձնում է համազգային գաղափար: Ընդ որում, որքան ավելի վատ է ներկայիս վիճակը, այնքան մեծ է անցյալի իդեալականացման միտումը: Այդ իրավիճակը մարդկանց մեջ անասնական բնագոյների զարթոնքի պատճառ է հանդիսանում, նրանք վայրի գազաններից էլ վտանգավոր են դառնում»¹: Երբ 2004 թվականին Դինքը «Ակոսում» հայտարարեց, որ Մուստաֆա Քեմալի հոգեդուստր Սաբիհա Գոյքչենը որք հայուհի է, բանակի գլխավոր շտաբը հրապարակայնորեն արձագանքեց այդ հայտարարությանը և այդ «կեղծ բացահայտումների» հեղինակին մեղադրեց հանրապետության սրբազան խորհրդանիշերը պղծելու ցանկության մեջ: Այսինքն, Մուստաֆա Քեմալը և նրա համախոհները իրենց գաղափարներով ու համոզմունքներով թուրքական էթնոսի սրբազան խորհրդանիշեր են: Հենց այսպես է Դինքը դարձել ուլտրաազգայնական շրջանակների թիրախ: Այսինքն, ազգային ապաշխարման մասին ոչ մի խոսք: Այստեղ արժե հիշատակել նորմերի գիտակցված ընկալման՝ անձի էթնիկական գիտակցության դրսևորման մասին: Եթե անձը ընդունում է իր էթնոսի այս կամ այն նորմը, ապա այն ինչ-որ չափով համարում է իրենը: Նա հոգեբանական նույնացման մեջ է մտնում իր էթնոսի ու նրա պատմական անցյալի ու գաղափարախոսության հետ: Եվ այս գաղափարախոսությամբ է սնվում կոլեկտիվ ու ազգային ինքնագիտակցականը, որի մեջ խտացված են էթնիկական կարծրատիպերը, էթնոգենեզի ընթացքում առաջացած ժառանգական միտումները, որոնք իմպուլսներ են հաղորդում էթնոսի վարքին ու գործունեությանը:

Կառլ Յունգը, վերաիմաստավորելով անգիտակցականի մասին ֆրոյդյան տեսությունը, շեշտում էր կոլեկտիվ անգիտակցականի հիմնական ձևերը՝ արքետիպերը, որոնք առկա են բոլոր մարդկանց հոգեկան աշխարհում: Ըստ որում, կոլեկտիվ անգիտակցականի արքետիպերից կարևորագույնն է համարվում ինքնության արքետիպը, որը հանդես է գալիս որպես անհատականության կենտրոն: Թուրքիայում Հայոց ցեղասպանության կազմակերպիչների աճյունների վերաթաղման արարողությունը ևս համոզում է նախնիների հետ թուրքական էթնոսի ունեցած հոգեբանական դրական իդենտիֆիկացիայի ու անառողջ ինքնավեհացման (սուբիմացիայի) առկայության մասին: Այստեղ է, որ էթնոկիր թուրքի անհատական սկիզբը տարրալուծվում է կոլեկտիվ անգիտակցականի մեջ, և ես-ն իր բովանդակության մեջ սկսում է ճնշել (սուպրեսիա) կոլեկտիվ անգիտակցականի անցանկալի

¹ Акчам Т., Турецкое национальное “я” и армянский вопрос. <http://www.armenianhouse.org/akcam/akcam-ru.html>:

մտքերն ու պատկերները: Հոգեբանական այսպիսի վիճակի մեջ առկա է ազգային էգոիզմը, որից վերջնական փրկությունն ակունքներին վերադառնալն է, կոլեկտիվ անգիտակցականի բովանդակության, նախնիների կատարածի օբյեկտիվացումն ու վերապրումը:

Ցավոք սրտի, Թուրքիայի՝ հայկական թաբուի ինստիտուցիոնալացումը շարունակվում է հետևողականորեն տարվող քաղաքականությամբ, որի հիմքում ընկած են նաև, այսպես կոչված, ինտեգրատիվ հոգեբանական պաշտպանությունները: Այսպիսի պաշտպանությունների ժամանակ տեղի է ունենում ինֆորմացիայի ձևափոխման գործընթաց: Ըստ որում՝ ինֆորմացիայի փոփոխումը, աղճատումը կարող է իրականացվել տարբեր միջոցներով՝ ընդհանրացմամբ, վրիպումներով, կատեգորիզացիայով և այլն: Այս պաշտպանությունների արդյունքում թուրքական էթնոսը սկսում է <<տիրապետել>> իրականությանն անհամապատասխան ինֆորմացիայի և ապրել իր ստեղծած պատրանքների աշխարհում: Այս պաշտպանական մեխանիզմների գործունեության վրա ուժեղ ներգործություն ունի պանթուրքիզմի գաղափարախոսությունը: Պանթուրքիզմի գաղափարախոսությունը, որով սնվում է ազգային անգիտակցականը, ենթադրում է էթնիկական գերակայություն, ինչը հոգեբանորեն արդարացնում է դրանից բխող բոլոր գործողությունները, այսինքն՝ անպատժելիության զգացումը ամրապնդվում է էթնոսի ենթագիտակցության կամ կոլեկտիվ անգիտակցականի խորքերում: Թերևս Թուրքիայի կողմից Հայոց ցեղասպանությունը մերժելու իրողությունը նաև սրանով է պայմանավորված: Թուրքական էթնոսի ազգային ինքնագիտակցության մակարդակում այսօր շարունակում է տիրել իմացական աններդաշնակությունը /կոգնիտիվ դիսոնանս/:

Բոլոր պաշտպանական մեխանիզմներում էլ առկա է պաթոլոգիան, ինչը չի կարող չանդրադառնալ թուրքական էթնոսի գիտակցության և ինքնագիտակցության վրա: Պաթոլոգիայի ծնած աններդաշնակությունը կվերանա միայն այն ժամանակ, երբ Թուրքիայում մատաղ սերունդը կարողանա առերեսվել պատմական անցյալի հետ, որով նաև էթնոսի քաղաքակրթվածության աստիճանն է որոշվում, կարողանա նախնիների հետ հոգեբանական նույնացման ընդունակություն ունենալ և նոր միայն վերաթեմերել եղեռնը կազմակերպող իր նախնիների արածը: Թաբուն կշարունակի միջամտել թուրքական իրականությանը, քանի որ պատմական ճշմարտությունը չի կարող երկար ժամանակ քաղաքականացված մնալ:

Ամփոփում

Հոդվածում արտացոլված է թուրքական էթնոսի հայկական թաբուի հոգեբանական պաշտպանության պաթոլոգիան: Թուրքական էթնոսն իր կանխամտածված ամենեզիայի արդյունքում դրսևորում է այնպիսի

պաշտպանական մեխանիզմներ, որոնց հիմքում ընկած է ինֆորմացիայի արգելափակումը կամ աղճատումը:

Հայկական թաբուի ինստիտուցիոնալացումը /պաշտոնականացումը/ չի կարող երկար կյանք ունենալ, քանի որ պատմական ճշմարտությունը նույնպես չի կարող երկար ժամանակ քաղաքականացված մնալ:

Psychological Defense Pathology of Armenian Taboo in the Turkish Ethnos

Lusine Gharakhanyan

Summary

Key words - *psychological defence, repression, airlift, information interlock, idealization, pathology, motivated oblivion, amnesia.*

In this article psychological defence pathology of Armenian taboo the Turkish ethnos is revealed. As a result of its intended amnesia the Turkish ethnos expresses such defence mechanisms on the basis of which the lock or abuse of information lies. The official establishment of Armenian taboo can not last long either, because historical truth can not be politicized so long.

Патология армянского табу в качестве психологической защиты турецкого этноса

Лусине Караханян

Резюме

Ключевые слова - *психологическая защита, репрессия, супресия, блокировка информации, идеализация, патология, мотивированное забвение, амнезия.*

В статье выражена паталогия психологической защиты табу турецкого этноса на армянство. Турецкий этнос в результате преднамеренной амнезии, проявляет защитные механизмы, основой которых является торможение и искажение информации. Институционализация (официальное признание) армянского табу не может длиться долго, так как историческая правда так же не может долго оставаться политизированной.